

JUSTIITSMINISTEERIUM

Riigikohus
info@riigikohus.ee

Teie 30.09.2021
Meie 05.11.2021

nr 5-21-14/2
nr 10-3/6085

Vastus PSJV asjas nr 5-21-14

Harju Maakohus tunnistas 22.09.2021. a määrusega tsiviilasjas nr 2-21-4217 põhiseadusega vastuolus olevaks menetlusnormide andmata jätmise füüsilise isiku tuvastamist võimaldavate isikuandmete välja nõudmiseks tsiviilkohtumenetluses kostja isiku tuvastamise eesmärgil.

Vabariigi Valitsuse nimel esitab arvamuse justiitsminister.

Leian, et Harju Maakohtu taotlus ei ole lubatav ja tuleks jätta läbi vaatamata.

I. Kaasuse asjaolud

2021. aasta alguses avastas X, et Y nimeline isik avaldas Facebooki grupi "Ищу совета" („Otsin nõu“) konto seinal avaldaja kohta viimase au teotavaid väiteid, nimetades avaldajat „valetajaks“, „vargaks“ ja „afferistiks“. X esitas Harju Maakohtule eeltöendamismenetluse avalduse, milles palus kohtul kohustada Facebook Ireland Ltd-d esitama kohtule kostja IP-aadressi ja IP-aadressi kasutaja kohta vähemalt isiku nimi, sünniaeg, aadress, e-post ning telefon ja kliendi seadme mac aadress, seadme operatsioonisüsteem ja veebilehitseja (sh veebilehitseja versioon).

22.09.2021 määrusega asjas nr 2-21-4217 keeldus Harju Maakohus eeltöendamismenetluse algatamisest X-i avalduse alusel ning tunnistas põhiseadusega vastuolus olevaks menetlusnormide andmata jätmise füüsilise isiku tuvastamist võimaldavate isikuandmete välja nõudmiseks tsiviilkohtumenetluses kostja isiku tuvastamise eesmärgil.

Tuginedes isikuandmete kaitse üldmäärusele ja mitmetele Euroopa Kohtu lahenditele, jõudis kohus seisukohale, et Eesti õiguses puuduvad normid, mis võivad tsiviilõiguslike nõuete puhul kostjat kindlaks teha. Seega on Eesti õiguskorras tekkinud situatsioon, kus ühelt poolt on isikul õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse, kuid normid kostjate (nt anonüümsete netikommentaaride puhul) kindlaks tegemiseks puuduvad. Kohus rõhutab veelkord isikuandmete kaitse üldmäärusest ja Euroopa Kohtu praktikast tulenevaid seisukohti, mille kohaselt peavad sellistes õigusnormides siiski olema ette nähtud selged ja täpsed reeglid, mis reguleerivad asjaomase meetme ulatust ja kohaldamist ning millega on kehtestatud miinimumnõuded, millest tulenevalt on isikutel, kelle isikuandmetega on tegu, piisavad tagatised, mis võimaldavad neid andmeid kuritarvitamise ohu eest tõhusalt kaitsta (määruse punkt 25).

II. Vabariigi Valitsuse arvamus

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 244. Eeltöendamismenetlus

(1) Poole taotlusel võib kohus kohtumenetluse ajal või mõjuval põhjusel enne menetluse algatamist määrusega korraldada eeltöendamismenetluse, kui vastaspool sellega nõustub või kui võib eeldada, et tõendid võivad kaduma minna või nende kasutamine võib raskeneda. Kohus algatab isiku taotlusel eeltöendamismenetluse tõendite tagamiseks ka siis, kui isik põhistab, et tema autoriõigusi,

autoriõigustega kaasnevaid õigusi või tööstusomandiõigusi on rikutud või on olemas nende rikkumise oht.

(2) Eeltõendamismenetluses võib korraldada vaatluse, kuulata üle tunnistaja või teha ekspertiisi või muu menetlustoimingut. Kui eeltõendamismenetlus on algatatud tõendite tagamiseks autoriõiguste, autoriõigustega kaasnevate õiguste või tööstusomandiõiguste rikkumise või rikkumise ohu tõttu, võib kohus muu hulgas korraldada näidiste vaatluse ja kirjelduse detailse protokollimise koos näidiste säilitamisega või ilma selleta või arestida õigusi rikkuva kauba või kauba tootmiseks või turustamiseks vajaliku tooraine, seadmed ja sinna juurde kuuluvad dokumendid hagi tagamiseks ettenähtud korras.

(3) Kui menetlus ei ole alanud, võib isik taotleda kohtult eeltõendamismenetluses ekspertiisi määramist ka siis, kui tal on õiguslik huvi, et tuvastataks:

- 1) isiku seisund või eseme seisund või väärtus;
- 2) kahju või eseme puuduse põhjus;
- 3) kahju või eseme puuduse kõrvaldamiseks vajalikud kulud või abinõud.

(4) Õiguslik huvi on käesoleva paragrahvi lõikes 3 nimetatud juhul olemas, kui tuvastamine aitaks ilmselt vältida kohtuvaidlust.

(5) Eeltõendamismenetluses kohaldatakse tõendite esitamise ja kogumise kohta sätestatut, kui käesolevas peatükis sätestatust ei tulene teisiti.

1. Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse § 14 lg 2 kohaselt peab säte, mille põhiseaduspärasust Riigikohus hindab, olema põhivaidluse lahendamisel asjassepuutuv. Asjassepuutuv on säte, mis on kohtuasja lahendamisel otsustava tähtsusega¹. Säte on otsustava tähtsusega siis, kui kohus peaks asja lahendades normi põhiseadusele mittevastavuse korral otsustama teisiti kui selle põhiseadusele vastavuse korral². Kui säte ei ole asjassepuutuv, pole normikontroll lubatav ning taotlus tuleb jätta läbi vaatamata.

Kohtumenetlust reguleerivate normide puhul tuleb lähtuda sellest, kas konkreetses menetluses pidi rakendatama neid menetlusnorme kohtuotsuseni jõudmiseks³. Riigikohtu praktikas on korduvalt esinenud juhtumeid, kus kohus on kohtuasja menetlusse võtmisel või selle menetlemise käigus tunnistanud põhiseadusvastaseks ja jätnud kohaldamata protsessinormi, mis on piiranud isiku õigust tõhusale õiguskaitsele⁴. Kui kohus leiab, et seadusandja ei ole loonud mingi põhiõiguse kaitsmiseks vajalikku menetluskorda, on kohtul võimalik tunnistada isiku õiguste kaitset võimaldava menetluse puudumine põhiseadusvastaseks ja lahendada kohtuasi, lähtudes menetluskorrast, mille seadusandja oleks kohtu hinnangul pidanud põhiseadusest tulenevalt selliseks olukorraks kehtestama.⁵ Seega on kohtul konkreetse kohtuasja menetlemise raames, sh talle esitatud kaebuse lubatavuse hindamisel ulatuslikud võimalused kontrollida asjassepuutuvate protsessinormide põhiseaduslikkust, kõrvaldada kõik põhiseadusvastased menetluspiirangud ja tagada isikule tõhus kohtulik õiguskaitse.⁶

Käesolevas asjas on maakohus keeldunud eeltõendamismenetluse algatamisest ja põhjendanud seda kostja isiku tuvastamist võimaldavate andmete kogumise regulatsiooni puudumisega (määruse punktid 19, 25 ja 26). Antud asjas eeltõendamismenetluse algatamata jätmisega on kohus jõudnud järeldusele, et avaldust ei ole võimalik ühelgi juhul rahuldada, ning keeldunud resolutsioonis avalduse alusel eeltõendamismenetluse algatamisest. Sellega on kohus aga ka välistanud võimaluse konkreetseks normikontrolliks. Avalduse lahendamise tulemus – eeltõendamismenetluse algatamata jätmine – antud asjas ei ole normi puudumise väidetava põhiseadusvastasuse tõttu teistsugune. Määrusega eeltõendamismenetluse algatamisest keeldumisega põhiseaduslikkuse järelevalve menetlust algatades on maakohus esitanud sisuliselt abstraktse normikontrolli taotluse (eriti määruse p 25) ja abstraktsete juhiste saamise taotluse teatavat liiki tsiviilasjade lahendamiseks tulevikus (määruse punktid 26-28).

¹ RKÜK 22.12.2000 otsus asjas nr 3-4-1-10-00, p 10

² RKÜK 26.03.2013 otsus asjas nr 3-2-1-140-12, p 18

³ RKPSJK 18.06.2010 otsus asjas nr 3-4-1-5-10, p 19

⁴ RKPSJK 25.03.2004 otsus asjas nr 3-4-1-1-04, 09.04.2008 otsus asjas nr 3-4-1-20-07, RKÜK 14.04.2011 otsus asjas nr 3-2-1-60-10

⁵ RKÜK 02.06.2008 otsus asjas nr 3-4-1-19-07, p 32

⁶ RKPSJK 11.11.2010 otsus asjas nr 3-4-1-14-10, p 12

2. Norm ei ole asjassepuutuv ka seetõttu, et kohus on ebaõigesti tõlgendanud TsMS § 244.

TsMS §-s 244 ei ole selgesõnaliselt sätestatud, et eeltöendamismenetluse saab algatada ka kostja isiku kindlakstegemiseks. See ei tähenda aga, et kostja isiku kindlakstegemiseks esitatud taotluse alusel ei oleks kehtiva õiguse alusel võimalik eeltöendamismenetlust läbi viia.

Kostja isiku kindlaks tegemine eeltöendamismenetluses eeldab isikuandmete töötlemist. Isikuandmete kaitse üldmääruse (üldmäärus)⁷ pp 20 sätestab, et kui seda määrust kohaldatakse muu hulgas kohtute ja muude õigusasutuste tegevuse suhtes, võiks liidu või liikmesriigi õiguses täpsustada isikuandmete töötlemise toimingud ja -menetlused, mis on seotud isikuandmete töötlemisega kohtute ja muude õigusasutuste poolt. Isikuandmete kaitse seaduse § 2 punkti 1 kohaselt kohaldatakse üldmäärust kohtumenetlusele menetlusseadustikes sätestatud erisustega⁸.

TsMS § 244 ei sätesta sõnaselgeid reegleid isikuandmete töötlemise kohta. Üldmääruse otsekohaldatavuse tõttu on aga kohus seotud üldmääruse artiklist 5 tulenevate põhimõtetega, milleks muu hulgas on eesmärgi piirangu põhimõte⁹ ja võimalikult väheste andmete kogumise põhimõte¹⁰.

Asjaolu, et TsMS § 244 selgesõnaliselt isikuandmete töötlemise norme ei sisalda, ei tähenda, et tegemist on põhiseadusvastase sättega. Kohtu tegevuses ei ole võimalik ette näha kõiki isikuandmete töötlemise juhtusid. Seda olulisem on kohtu hoolsus kaaluda konkreetse juhtumi asjaolusid hinnates isikuandmete töötlemise eesmärgipärasuse ja ulatuse üle igal konkreetsel juhul eraldi.

Praktikas on kohtud tõlgendanud TsMS §-s 244 sätestatud selliselt, et eeltöendamismenetluse käigus võib selguda ka kostja isik. Sellisel juhul ei ole kohtud nõudnud, et esineks oht tõendite kaotsiminekuks või nende kasutamise raskenemiseks.¹¹ Eeldatava vastaspoole kohta tõendite kogumiseks eeltöendamismenetluse algatamise eelduseks on, et avaldajal puuduvad muud võimalused kostja isiku väljaselgitamiseks ning tema õiguslikud huvid jääksid vastasel juhul kaitseta.¹² Enim ongi kohtupraktikas juhtumeid, kus avaldaja, kelle kohta on veebilehel või internetikommentaariumis avaldatud ebaõigeid andmeid või ebakohaseid väärtushinnanguid, taotleb kohtu abi, et teha eeltöendamismenetluse käigus kindlaks tema isiklikke õiguseid rikkunud isik, kelle vastu on tal eeldatav nõudeõigus nt VÕS § 1043, § 1045 lg 1 p 4 või § 1046 alusel.¹³ Ühest küljest võib kostja väljaselgitamisele suunatud taotlust käsitleda taotlusena tõendi kogumiseks, kuivõrd TsMS § 229 kohaselt on tõendiks igasugune seaduses ettenähtud protsessivormis teave, mille alusel teeb kohus kindlaks asja õigeks lahendamiseks vajalikud asjaolud. Selliste asjaolude hulka kuulub ka kostja isik. Samas leitakse, et ei ole alust eeldada, et kostja isikuga seonduv teave võiks minna kaduma või nende andmete kasutamine raskeneda (§ 244 lg 1).¹⁴ Kohtute senine praktika eeltöendamismenetluses kostja isiku kohta tõendite eelnevaks kogumiseks ongi kujunenud seetõttu, et TsMS-is puudub spetsiaalne menetluslik ja selgesõnaline abinõu kostja isiku kindlaks tegemiseks ning hagejal puudub võimalus muul moel seda teha. Ei saa lõplikult välistada erandeid, mil avaldajal on tõepoolest vaja teatud asjaolud välja selgitada, et oma õiguseid tõhusalt kaitsta, tal ei ole selleks muid tõhusaid menetluslikke võimalusi ning eeltöendamismenetluse algatamine nende asjaolude väljaselgitamiseks on kohtu hinnangul õiglane ja sobiv lahendus.¹⁵

⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679, 27. aprill 2016, füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta.

⁸ Üldmääruse art 55 lõike 3 kohaselt on välistatud järelevalve isikuandmete töötlemise toimingute üle, mida kohtud teevad oma õigust mõistvat funktsiooni täites.

⁹ Isikuandmeid kogutakse täpselt ja selgelt kindlaksmääratud ning õiguspärasel eesmärgidel ning neid ei töödelda hiljem viisil, mis on nende eesmärkidega vastuolus.

¹⁰ Isikuandmed on asjakohased, olulised ja piiratud sellega, mis on vajalik nende töötlemise eesmärgi seisukohalt.

¹¹ G. Lepik, U. Volens. Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. Kommenteeritud väljaanne, § 244, 3.1.3.2.

¹² Vt nt Harju MK 28.01.2015 määrus nr 2-15-982.

¹³ G. Lepik, U. Volens. Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. Kommenteeritud väljaanne, § 244, 3.1.3.2.

¹⁴ Samas.

¹⁵ Samas.

Kostja isiku kohta tõendite kogumiseks eeltõendamismenetluse algatamise otsustamisel tuleks kohtul hinnata ka võimaliku nõude õiguslikku perspektiivikut. Hagiavalduse menetlusse võtmisest keeldumisel selle perspektiivituse tõttu on kohus seotud kõrgendatud põhjendamis- ja kaalumiskohustusega¹⁶. Nimetatud põhimõtte kohaldamine on vajalik ka võimaliku kostja isiku isikuandmete kaitseks. Kui kohus asub eeltõendamismenetluse algatamise üle otsustamisel seisukohale, et avaldaja nõudel võimaliku kostja vastu puudub õiguslik perspektiiv, ei ole põhjendatud ka eeltõendamismenetluse algatamine ja kostja isiku kohta tõendite kogumine.

Eeltoodule tuginedes leian, et õigustloovate aktide andmata jätmine ei ole asjassepuutuv ning kohtul on TsMS §-i 244 alusel võimalik algatada eeltõendamismenetlus muu hulgas selliste tõendite kogumiseks, mis võimaldavad kostja isiku kindlakstegemist.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Maris Lauri
minister

Mirjam Rannula 620 8195
mirjam.rannula@just.ee
Stella Johanson 620 8240
stella.johanson@just.ee

¹⁶ RKTsK 08.03.2017 määrus nr 3-2-1-177-16, p 10